

13 Lokale samenwerking tussen onderwijs en sport

Eric Lagendijk (DSP-groep)

13.1 Inleiding

'Samenwerking' is misschien wel het meest voorkomende begrip in beleidsnotities en organisatieadviezen. Samenwerking is een middel: om doel X te bereiken, gaan we Y doen met partner Z. Maar samenwerking is ook een 'hoera-begrip': het krijgt de handen meestal op voorhand op elkaar en wordt daarmee welhaast doel op zichzelf. Want wie is er nu tegen samenwerking? Samenwerking heeft vooral voor- en medestanders. En vaak kunnen we er geen genoeg van krijgen: om doel A te bereiken moeten organisaties B en C *meer* met elkaar gaan samenwerken. Het omgekeerde – bijvoorbeeld 'B en C zouden eens wat minder met elkaar moeten samenwerken, zodat doel A gehaald kan worden' – treffen we niet vaak aan in beleidsnota's en adviesrapporten.

Toch, of misschien wel juist omdat we samenwerking op voorhand meestal positief waarderen, is het goed om het begrip 'samenwerking' aan een kritische blik te onderwerpen. Want weliswaar kan samenwerking veel opleveren, het kost ook tijd en moeite. Bij goed resultaat deel je de successen, bij tegenvallende prestaties zoek je de oorzaken vooral bij de ander. Men zij dus op zijn hoede als de term 'samenwerking' valt.

Ook in de sportsector is samenwerking aan de orde van de dag. Dit hoofdstuk gaat over lokale samenwerking, met als belangrijkste actoren scholen, sportaanbieders en de gemeente.¹ Dát samenwerking zo prominent op de lokale beleidsagenda staat, is niet verwonderlijk. Gaandeweg is het stimuleren van jeugdsport steeds meer in het teken komen te staan van onderwijs en sport, waarbij samenwerking tussen de school en sportaanbieders als panacee wordt gezien (VWS 2005; NOC*NSF en OCW 2005; zie ook de hoofdstukken 2 en 10). De Alliantie school & sport samen sterker, een verbond tussen NOC*NSF en de ministeries van OCW en VWS, was hiervan de landelijke wegbereider. Het belang dat aan een meer structurele samenwerking wordt gehecht, heeft de rijksoverheid tot uitdrukking gebracht in de Impuls brede school, sport en cultuur. Deze impuls maakt het financieel en organisatorisch mogelijk dat één professional met een combinatiefunctie opereert vanuit zowel het onderwijs als de georganiseerde sport (of de cultuur).

In dit hoofdstuk gaan we nader in op het thema 'lokale samenwerking'. Lokale samenwerking tussen de onderwijs- en sportsector is immers niet nieuw. Hoe is deze relatie gegroeid en wat hebben we daarvan geleerd? In paragraaf 13.2 bespreken we welke (beleids)ontwikkelingen zich hierin de afgelopen twintig jaar hebben voorgedaan. In paragraaf 13.3 gaan we in op de dominante samenwerkingsvormen tussen

scholen en sportaanbieders en de taakverdeling waartoe men is gekomen. Wat is de rol van de gemeente bij deze samenwerkingsverbanden? Welke relatie bestaat er tussen buitenschoolse opvang en sport? Vervolgens noemen we in paragraaf 13.4 de effecten, succes- en faalfactoren die we kunnen onderscheiden bij samenwerking tussen scholen, opvangsector en sportaanbieders. (§13.4) Paragraaf 13.5 bevat enkele conclusies die we kunnen trekken over lokale samenwerking in de sportsector.

13.2 School en sport: een terugblik

De jaren tachtig: commissie-Van Doorn

De tijd dat de pleitbezorgers van lichamelijke opvoeding op school en die van sportbeoefening bij een vereniging lijnrecht tegenover elkaar stonden, ligt inmiddels ver achter ons. Halverwege de jaren tachtig hield de commissie-Van Doorn al op landelijke schaal een pleidooi voor meer samenwerking tussen scholen en sportaanbieders. De titel van het rapport van deze adviescommissie aan de Kamer is veelzeggend: *Naar een geïntegreerd beleid voor lichamelijke opvoeding en sport* (WVC en OC&W 1986). Voorlopig konden de plannen echter niet uitgevoerd worden, aangezien de overheid in die jaren fors moest bezuinigen. Het onderwijs werd hierdoor hard getroffen. In de jaren tachtig verminderde het aantal vakleerkrachten in het basisonderwijs, werd lichamelijke opvoeding in het mbo een marginaal vak en is het aantal lesuren in het voortgezet onderwijs verlaagd. Met terugwerkende kracht gelden de voorstellen van de commissie-Van Doorn als visionair (JIB en NISB 2001). Deze commissie pleitte voor opvoeding tot sport én opvoeding door sport, oftewel: ontplooiing en toerusting van leerlingen door middel van sport. Scholen zouden zich meer moeten openstellen voor instellingen buiten het onderwijs, zoals de sportclub. Het toenmalige Overleg Orgaan voor School en Sport werkte dit idee uit tot het school-sportontwikkelingsmodel, een samenwerkingsverband tussen overheid, onderwijs en sport, met als doel een gevarieerde kennismaking met sport door leerlingen. Ook dit model strandde wegens financiële belemmeringen. En dat terwijl jeugdartsen en leraren lichamelijke opvoeding toentertijd al met klem waarschuwden voor verwaarlozing van lichaamsbeweging binnen én buiten het onderwijs '[...] in een maatschappij die in toenemende mate gekenmerkt wordt door bewegingsarmoede, verkeerde voedingsgewoonten en steeds meer vrije tijd voor velen' (KVLO 1995).

De jaren negentig: Jeugd in Beweging

In de jaren negentig richtte men de lichamelijke opvoeding op het bijbrengen van handelingsbekwaamheid voor het deelnemen aan sport en bewegen. Kerndoelen en eindtermen voor verschillende vormen van bewegingsonderwijs werden daarop afgestemd. Het aanbod voor leerlingen werd duidelijk geactualiseerd en zij kregen steeds meer keuzemogelijkheden. De activiteiten op het gebied van school en sport werden gecoördineerd door het Landelijk Platform Schoolsport. Die activiteiten namen in de jaren negentig zo sterk toe, dat er sprake leek van wildgroei. Om deze activiteiten te stroomlijnen en effectiever te maken, werd het sportoriëntatie en -keuzeprogramma

(SOK) opgesteld (NOC*NSF 1995; Mooij 1998). Langzamerhand ontstond bewegingsonderwijs op maat: naast de reguliere lessen kwamen er ook sportklassen, allerlei naschoolse sportactiviteiten, een examenvak lichamelijke opvoeding enzovoort. Binnen het onderwijs en de sport groeide in deze tijd ook de aandacht voor jeugdparticipatie: leerlingen gingen meer dingen zelf regelen.

De stichting Jeugd in Beweging (JIB) heeft in de tweede helft van de jaren negentig gefunctioneerd als katalysator van deze verbreiding van en toenemende verscheidenheid aan jeugdsportaanbod. Deze landelijke stichting was opgericht om jeugdsport langs vier programma's te stimuleren: sport, onderwijs, gezondheid en lokaal beleid. Kern van JIB was het stimuleren van jeugdsport door de actoren in deze programma's – gemeenten, sportverenigingen, scholen en gezondheidsinstellingen – bewust te maken van de positie, mogelijkheden, behoefte en kwaliteiten van de jeugd in sport en bewegingsonderwijs. En ook hier was samenwerking weer een sleutelbegrip. De partners van JIB, landelijke koepels in de sport en het onderwijs, onderkenden steeds meer het belang van integraal werken, ontschotting, coördinatie en wijkgericht werken. Het was in deze periode dat het begrip 'BOS-driehoek' (buurt-onderwijs-sport) werd geïntroduceerd. Steeds meer lokale jeugdsportprojecten vonden plaats op buurtniveau, met de school als 'vindplaats' en de sport als aangrijpingspunt om kinderen en jongeren te activeren. Tegen die achtergrond is onder andere de nieuwe functie van bewegingsconsulent ontworpen, om invulling te geven aan de opdracht om lokale allianties tussen gemeente (sportstimulering en sportbeleid), scholen en sportaanbieders tot stand te brengen.

Het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) heeft enkele landelijke JIB-projecten voortgezet, waaronder School en sport, en whoZnext, de campagne voor meer jeugdparticipatie in de sport. In de visie van JIB zouden gemeenten, scholen en verenigingen moeten participeren in zogeheten beweegmanagementteams. De term 'beweegmanagement' heeft betrekking op het uitvoerend niveau, oftewel op '[...] operationele handelingen die leiden tot structurele samenwerking tussen scholen, sportaanbieders en organisaties, groepen of personen in de wijk' (Duijvestijn en Lagendijk 2004: 3). Beweegmanagementteams hebben de opdracht om die structurele samenwerking te initiëren en coördineren. Om beweegmanagement te faciliteren en ondersteunen, is gemeentelijke beleidscapaciteit nodig. Die moet bijvoorbeeld zorgen voor afstemming tussen sport-, onderwijs-, jeugd- en welzijnsbeleid. De gemeente schept hiermee financieel en organisatorisch de voorwaarden om beweegmanagement zo goed mogelijk te laten functioneren. Deze strategie om meer structuur aan te brengen in sportstimulering is een reactie op de constatering dat kortlopende projecten nauwelijks duurzaam effect sorteren (Lagendijk en Duijvestijn 2004).

2000 – heden: BOS, brede scholen en naschoolse opvang

De landelijke Breedtesportimpuls (BSI) en de BOS-impuls zijn meerjarige subsidieregelingen, waarmee de rijksoverheid investeert in een meer duurzaam lokaal sportstimuleringsbeleid. De term 'BOS-impuls' geeft aan dat ook de rijksoverheid gekozen

heeft voor meer samenhang tussen lokaal beleid, onderwijs en sport. Inmiddels is daar een derde impuls aan toegevoegd: de impuls voor brede scholen, sport en cultuur, waarbij gemeenten een subsidieaanvraag kunnen doen voor het aanstellen van combinatiefunctionarissen (zie ook hoofdstukken 3 en 10). De laatste impuls geeft een accentverschuiving aan, waarbij de school centraal staat als 'uitvalsbasis' voor de organisatie van naschoolse activiteiten op het gebied van sport en bewegen (en cultuur). Hier ligt ook een relatie met de kinderopvangsector, die vanaf halverwege de jaren negentig enorm gegroeid is. Tegenwoordig zijn scholen verantwoordelijk voor het organiseren van naschoolse opvang. Het rijk vraagt daarbij aandacht voor sluitende dagarrangementen, waarbij kinderen direct na schooltijd aan activiteiten kunnen deelnemen, waaronder sport.

Een belangrijke partner in de BOS-driehoek is het sportbuurtwerk. Het sportbuurtwerk, het woord zegt het al, legt een relatie tussen de sport en de buurt, met name met specifieke doelgroepen uit het welzijnsbeleid, zoals allochtone kinderen. Begin jaren negentig was het sportbuurtwerk in het slop geraakt. Met de toegenomen aandacht voor wijken en buurten, met name als invalshoek om achterstandsgroepen te bereiken, kwam het sportbuurtwerk weer terug op de agenda. Sportbuurtwerkers hebben immers affiniteit met sport, welzijn en, vooral, jeugdwerk. Zij blijken over het algemeen goed in staat om in een stedelijke omgeving potentiële sporters te bereiken die geen aansluiting vinden bij sportverenigingen. Gemeenten maken zich, samen met het welzijnswerk, er sterk voor dat deze groepen bereikt worden. Doorstroming van deze groepen naar sportverenigingen is doorgaans geen doel (NISB 2004).

Sport en naschoolse opvang is onmiskenbaar ook een onderwerp dat zich in de BOS-context afspeelt. Het gaat immers om het opvangen van kinderen direct na schooltijd, het verlenen van service aan ouders en kinderen, het organiseren van kwalitatief goede (sport)activiteiten en het hierin betrekken van samenwerkingspartners. Aangezien scholen met ingang van het schooljaar 2007/08 verplicht zijn voor- en naschoolse opvang aan te bieden tussen 07.30 en 18.30 uur, of de randvoorwaarden hiertoe te verzorgen zodat andere partijen dat kunnen doen, neemt de rol van de school een prominentere plaats in binnen de BOS-driehoek.

De staatssecretaris van vws heeft een uitvoeringssysteem voor sportief naschools sportaanbod ontwikkeld. Ter voorbereiding hierop is onderzoek gedaan naar organisatievormen waarin sportactiviteiten worden aangeboden in het kader van buitenschoolse opvang (Hagen 2007). Buitenschoolse opvang is hier synoniem aan de professionele kinderopvang die plaatsvindt binnen de kaders van de Wet kinderopvang. Er worden vijf organisatievormen onderscheiden:

- buitenschoolse opvang bij de sportvereniging;
- naschoolse activiteiten bij de sportvereniging;
- brede school met naschoolse sportactiviteiten;
- gemeente als organisator van naschoolse sportactiviteiten;
- buitenschoolse opvangorganisatie als organisator van sportactiviteiten.

Een samenwerkingsvorm met een buitenschoolse opvangorganisatie is het meest

effectief en uitvoerbaar, maar bereikt uitsluitend kinderen die deelnemen aan kinderopvang. Sportverenigingen die ook voor niet-leden structureel naschoolse activiteiten aanbieden zijn er nauwelijks. De ontwikkeling van scholen tot brede scholen met een gevarieerd naschools programma biedt veel perspectief, maar vraagt om investering, coördinatie en partnerschap van organisaties uit de buurt. Hiermee kunnen wel veel kinderen bereikt worden (Hagen 2007: 4-5). De impuls voor brede scholen maakt het mogelijk dat scholen en partners in de buurt de handen ineen slaan. De financiering hiervan is structureel, zodat continuïteit gewaarborgd is.

Vermaatschappelijking van het onderwijs én de sport

Wanneer we deze schets van ontwikkelingen in de jaren negentig en de eerste helft van het huidige decennium tot ons laten doordringen, vallen twee belangrijke veranderingen op (Lagendijk 2003).

De eerste is de vermaatschappelijking van het onderwijs. Vanaf de tweede helft van de jaren negentig heeft zowel het primair als het voortgezet onderwijs zich in rap tempo naar buiten gekeerd. Hoewel aan de curricula niet veel veranderd is, is het blikveld van scholen verruimd, evenals de tijden waarop scholen actief zijn. Scholen hebben de verantwoordelijkheid gekregen voor voor-, tussen- en naschoolse opvang en zijn gewilde partners geworden van talloze maatschappelijke organisaties op het gebied van welzijn, sport, cultuur, zorg, natuur en milieu. Scholen staan daarmee niet langer op zichzelf met hun pedagogische en didactische doelstellingen, maar zijn ingebed in samenwerkingsverbanden in wijken, met allerlei lokale instellingen op de eerdergenoemde terreinen. Programma's als de verlengde schooldag en concepten als de brede school hebben geleid tot een maatschappelijke profilering van scholen, zoals met sport, cultuur, de wijk, digitalisering of een mix hiervan. Scholen leveren totaalprogramma's, zijn servicegericht, en zijn zich bovendien bewust van hun marktpositie. Ook zij moeten zich profileren, om leerlingen en hun ouders aan zich te binden. Scholen met een eigen schoolsportsignatuur bieden meer dan alleen onderwijs.

De tweede verandering is dat de erkenning én waardering van de maatschappelijke waarde van sport is gegroeid. Dit heeft op zijn beurt weer geleid tot een verdergaande vermaatschappelijking van de sport. Beleidsmakers en bestuurders zien sport steeds vaker als middel om maatschappelijke doelen te bereiken die grotendeels buiten de sport liggen, zoals het vergroten van de sociale cohesie in buurten, integratie van nieuwkomers, en deelname aan onderwijs en het arbeidsproces. De laatste jaren staat het gezondheidsaspect van sport en bewegen steeds meer centraal. De al eerder genoemde landelijke impulsen en het recentelijk gelanceerde Nederlands actieplan sport en bewegen, hebben geleid tot een forse investering in lokaal beleid voor sport en bewegen. Bij elk van deze impulsen geldt het uitgangspunt dat het lokale beleid integraal is. Dat wil zeggen dat de sportsector zowel beleidsmatig als in de lokale praktijk niet autonoom optreedt, maar samenwerkt met de sectoren jeugdwerk, onderwijs, gezondheidszorg, welzijn en integratie. Bij sportverenigingen zien we dit ook terug. Zo blijkt uit gegevens van de Verenigingsmonitor (Van Kalmt-

hout en Lucassen 2008) dat inmiddels, in 2007, vier vijfde van de sportverenigingen samenwerkt met andere instanties. Dit zijn echter vooral andere sportverenigingen. Bijna twee van de vijf sportverenigingen werken samen met scholen in het kader van kennismakingslessen of schoolsportdagen, enerzijds vanwege de te verwachten ledenwinst, anderzijds omdat de clubs ook vinden dat ze een maatschappelijke taak hebben (Van Kalmthout en Lucassen 2005). Samenvattend kunnen we concluderen dat de sportsector vooral gedurende de afgelopen tien jaar heeft geleerd meer naar buiten te kijken.

13.3 Samenwerkingsverbanden tussen scholen en sportaanbieders

Lokale projecten: een staalkaart

Door de jaren heen zijn steeds meer scholen samenwerkingsverbanden aangegaan met sportaanbieders – van sportverenigingen, tot sportbuurtwerk, sportscholen, fitnesscentra en freelance sporttrainers. Deze samenwerkingsverbanden zijn in de regel kortdurend, ad hoc en incidenteel (Voogt 2007; zie ook hoofdstuk 10). Dat is niet verbaasd, aangezien deze samenwerking binnen projecten in een bepaalde tijdsspanne plaatsheeft. In 2003 heeft vws in zeventig gemeenten met BOS-projecten een uitgebreide inventarisatie laten verrichten van samenwerkingsverbanden tussen scholen en sportaanbieders. Dit onderzoek werd enkele jaren later gevolgd door een zogeheten brede analyse naar de relatie tussen onderwijs en sport (Lagendijk 2003; Voogt 2007). Deze samenwerkingsverbanden zijn ondergebracht in de volgende vier categorieën en geven daarmee een beeld van de reikwijdte en inhoud van school-sportprojecten (Lagendijk 2003):

- 1 bewegingmanagement school & sport;
- 2 buurtsport voor specifieke doelgroepen;
- 3 sportpakketten op en bij school;
- 4 sport in de wijk: sportbuurtwerk.

Hieronder ressembleren al die projecten die tot doel hebben om duurzaamheid en intensiteit van de samenwerking tussen scholen en sportaanbieders te bevorderen.

Ad 1 Bewegingmanagement school & sport

Bewegingmanagement is een organisatiemethodiek waarmee vanuit het onderwijs intensief wordt samengewerkt met sportaanbieders en andere instellingen in de wijk. Het bewegingmanagement initieert en coördineert deze samenwerking. NISB heeft een expertisepunt School & sport dat onder andere onderzoek doet naar locaties met bewegingmanagement. NISB spreekt van een bewegingmanagementlocatie als voldaan is aan de volgende voorwaarden (Steenbergen 2008).

- De samenwerking heeft betrekking op ten minste twee uitvoeringspartners in de BOS-driehoek.
- Het team van samenwerkende uitvoeringspartners werkt aan het meer en beter bewegen van de jeugd en/of meer efficiency van het sportaanbod.

- Het team streeft naar een duurzame verbintenis om het sporten en bewegen van de schoolgaande jeugd te stimuleren.
- Het team werkt systematisch, volgens duidelijke afspraken en een planmatige aanpak gericht op een langdurig sport- en beweegprogramma op en rond de school.
- De acties van het team zijn gekoppeld aan een of meerdere scholen.

Beweegmanagement kan worden ingevuld door een functionaris, bijvoorbeeld een teamcoördinator lichamelijke opvoeding op school, of door een team van samenwerkende functionarissen, zoals een schoolsportconsulent, een vakleerkracht lichamelijke opvoeding en een afgevaardigde uit de georganiseerde sport. Inmiddels groeit het aantal scholen dat aan beweegmanagement doet sterk, vooral in de grote steden (zie hoofdstuk 10).

Beweegmanagement is kansrijk als gemeente, scholen en sportaanbieders er met volle overtuiging voor kiezen (Lagendijk en Duijvestijn 2004). Het is dan niet alleen een effectieve, maar ook een efficiënte methode. Aangezien de samenwerking binnen het beweegmanagement vooral betrekking heeft op afstemming van sportstimulering, bewegingsonderwijs en naschoolse sport, moet uitwisseling van middelen de doelmatigheid vergroten. Deze uitwisseling bestaat uit:

- het verbinden van bestaande sportstimuleringsprojecten aan scholen;
- het inschakelen van sportinstructeurs (van verenigingen, bonden, CIOS, ALO, sportbuurtwerk) bij sportlessen tijdens het bewegingsonderwijs of naschoolse sport;
- het uitwisselen van middelen, diensten en faciliteiten tussen scholen, sportclubs en wijkinstellingen.

Een verdergaande integratie van accommodatiegebruik tussen sportaanbieders en scholen, en het creëren van projectbudget door financiële afstemming van gelden uit onderwijs, sport en welzijn zijn in de eerste jaren van beweegmanagement niet van de grond gekomen. Hoofdzakelijk is gebruik gemaakt van landelijke subsidies in het kader van de Breedtesportimpuls en later de BOS-impuls. Daarnaast stellen gemeenten en onderwijsinstellingen personeel ter beschikking uit hun reguliere begroting (Lagendijk en Duijvestijn 2004; Steenbergen 2008).

Ook Stegeman (2005) wijst erop dat de afzonderlijke werelden van bewegingsonderwijs, georganiseerde sport en sportbuurtwerk zich niet zonder meer laten verbinden. Waar dat wel gebeurt, is het onderwijs meestal het ankerpunt. Basisscholen die de beschikking hebben over een vakspecialist die zorg kan dragen voor een samenhangend onderwijsprogramma én een meer omvattend beweegplan voor de school, hebben de juiste voedingsbodem voor een structureel school- en sportbeleid. Een beweegplan voor de school zou dan moeten voorzien in schoolsport, een speciaal leerlingvolgsysteem voor bewegen en sport en talentscreening. Huidige (vak) leerkrachten lichamelijke opvoeding zijn hier overigens meestal niet voor opgeleid (Stegeman 2005)

Ad 2 Buurtsport voor specifieke doelgroepen

Onder de categorie 'buurtsport' vallen al die projecten waarin sport middel is om maatschappelijke problemen op buurtniveau aan te pakken. Deze projecten zijn vooral te vinden in achterstandswijken van steden. Instellingen en groepen die betrokken zijn bij buurtsport, zijn zwarte scholen in het basisonderwijs, vmbo-scholen, groepen hangjongeren of risicojongeren, ouders van allochtone jongeren, sociaal-cultureel werk, migrantenorganisaties, buurtvaders, politie, justitie, buurtbeheer, sportbuurtwerk en, meer recentelijk, ook sportverenigingen. In achterstandswijken, tegenwoordig aanpakwijken, kracht- of prachtwijken genoemd, zijn lang niet altijd sportverenigingen actief. Nieuwe groepsvorming kan dan leiden tot dependances van bestaande verenigingen, of tot een buurtsport- of schoolsportclub. Deze projecten zijn probleemgericht, ter bevordering van wijkveiligheid, om perspectief te bieden aan risicojongeren en om nieuwe groepsvorming in de sport te stimuleren bij gebrek aan structureel aanbod.

Buurtsportprojecten kosten veel tijd, terwijl de uitkomst ongewis is (Legendijk2003). Er is geen blauwdruk voor de organisatie van buurtsportprojecten. Maar meeliften met bestaande regelingen of organisatieconcepten zoals de verlengde schooldag, buurtbeheer of de brede school, volstaat ook niet. Een belangrijke randvoorwaarde bij de opzet en ontwikkeling van buurtsport is betrokkenheid van welzijnsorganisaties of informele groepen in de buurt. Wanneer bijvoorbeeld een groep risicojongeren uitsluitend deelneemt aan de activiteiten die een sportbuurtwerker organiseert, is het resultaat beperkt. Als echter de jongeren ook deelnemen aan de organisatie, de buurtvaders erbij betrokken zijn en aan de jongeren een cursus wordt aangeboden, dan is het rendement veel groter.

Tot voor kort was de afstand tussen buurtsport en de georganiseerde sport vrij groot. Recentelijk is daar verandering in gekomen, zoals we kunnen zien in elf grote steden die participeren in het landelijke programma Meedoen (allochtone jeugd door sport). In dit programma maken vijfhonderd sportverenigingen die zijn aangesloten bij negen sportbonden zich sterk voor de integratie van allochtone jeugd in de georganiseerde sport. Gemeenten en consultants van de sportbonden geven ondersteuning aan dit integratieproces. Aangezien deze gemeenten al een infrastructuur voor sportstimulering hebben opgebouwd, kunnen verenigingen daarmee hun voordeel doen bij het werven van nieuwe, allochtone leden. Voor een deel vinden de kennismakingslessen met geselecteerde verenigingen ook plaats in scholen in achterstandswijken (www.meedoenallochtonejeugddoorsport.nl). Het Meedoen-programma biedt daarnaast ruimte aan vijftig zogeheten sport-zorgprojecten. Bij deze projecten stellen sportverenigingen zich open voor jongeren uit jeugdzorginstellingen om hen te betrekken bij de sport. Het is voor het eerst dat op deze schaal samenwerking plaatsvindt tussen sportverenigingen en jeugdzorginstellingen (MO-groep 2008).

Ad 3 Sportpakketten op en bij school

Sportorganisaties hebben kennismakings- of sportpakketten ontwikkeld om leerlingen de kans te geven zich op een aantal sportdisciplines te oriënteren, alvorens

zij een keuze maken voor een bepaalde sport. Deze categorie sportprojecten op het grensvlak van school en sport is heel gangbaar. Tussen inhoudelijke sportstimuleringsmethodieken enerzijds en de implementatie van de verlengde schooldag en de brede school anderzijds vindt kruisbestuiving plaats. Sportpakketten waren oorspronkelijk bedoeld voor leerlingen uit de groepen 5 tot en met 8 van de basisschool. Inmiddels hebben deze, in aangepaste vorm, ook een functie gekregen als naschoolse activiteit voor leerlingen in het voortgezet onderwijs.

De randvoorwaarden voor sportpakketten tijdens en na schooltijd worden sterk bepaald door de structuur die scholen hebben voor de naschoolse opvang, verlengde schooldag of de brede school. Grote scholengemeenschappen of colleges hebben coördinatoren in dienst voor de programmering van activiteiten. Vaak zijn dit de coördinerende vakleerkrachten lichamelijke opvoeding, die een deel van hun formatietijd kunnen besteden aan het ontwikkelen en uitvoeren van een naschools sportprogramma. Basisscholen en kleine scholen in het voortgezet onderwijs zijn meer afhankelijk van de gemeente, meestal in de persoon van de lokale coördinator sportstimulering of de beleidsambtenaar sport. Vakleerkrachten bewegingsonderwijs zijn in de regel betrokken bij de begeleiding van sportactiviteiten op de school. Hierbij werken zij samen met professionele sportaanbieders, de georganiseerde sport en soms ook het sportbuurtwerk.

In veruit de meeste gevallen is een sportambtenaar van de gemeente verantwoordelijk voor de keuze van de methodiek voor sportpakketten. Grotere gemeenten hebben hiervoor op deelgemeente- of stadsdeelniveau sportconsulenten in dienst. Deze consulenten treden dan op als 'makelaar en schakelaar' tussen scholen en sportaanbieders. Hiermee proberen gemeenten te voorkomen dat sportaanbieders en scholen elkaar onnodig benaderen. Combinatiefunctionarissen zullen deze taak in de nabije toekomst steeds meer overnemen, omdat zij in zowel het onderwijs als de sport werkzaam zijn.

De volgende instrumenten of methodieken zijn de afgelopen tien jaar op lokaal niveau toegepast om sportpakketten op scholen aan te bieden (Legendijk 2003).

3a) De bewegingsconsulent

De bewegingsconsulent, later ook wel sportconsulent of sportcoördinator genoemd, is een bruggenbouwer tussen vooral scholen en sportaanbieders, met een verbinding naar buurtsportactiviteiten. Daarnaast besteedt hij/zij ook aandacht aan ruimte voor sport in de wijk. In kleinere gemeenten ondersteunt de bewegingsconsulent vaak groepsleerkrachten in het basisonderwijs bij bewegingsonderwijs.

3b) Sportoriëntatie en -keuzecycli (SOK)

In grote steden is een behoorlijke traditie opgebouwd in sportoriëntatie en -keuzeprogramma's. Veel middelgrote en ook kleinere gemeenten hebben inmiddels zelf kennismakingsprogramma's opgezet. Het meest voorkomende model hiervoor bestaat uit enkele kennismakingslessen in een bepaalde tak van sport door de vakdo-

cent of een trainer van een sportclub, gegeven tijdens de gymles; vervolgens enkele lessen van een trainer op school na schooltijd; en daarna, voor de enthousiastelingen, enkele introductietrainingen bij de betreffende sportvereniging.

3c) De klas beweegt, Fit & fun, Kies voor hart en sport

Daarnaast zijn er enkele sportstimuleringsmethodieken die op landelijk niveau ontwikkeld zijn en zonder veel aanpassingen op scholen geïmplementeerd kunnen worden. De klas beweegt is een activerende methodiek om kinderen tijdens de les te laten bewegen. Bij Fit & fun gaat het om kennismaking, plezier en bewust kiezen voor een tak van sport. Ook jeugdparticipatie speelt daarbij een rol. Kies voor hart en sport maakt leerlingen bewust van de waarde van een gezonde leefstijl, met aandacht voor voeding, bewegen en gezondheid.

Deze drie methodieken kunnen ook in sportkennismakingsprogramma's worden ingepast, wat ook in ruime mate gebeurt. Voordeel is dat deze methodieken een reflectieve component hebben: ze zetten leerlingen ertoe aan na te denken over de betekenis van sport en bewegen in hun leven.

3d) De jeugdsportpas of zapkaart

Politiek gezien is de jeugdsportpas al langere tijd een aantrekkelijk instrument. Veel bestuurders zien een jeugdsportpas als haarlemmerolie voor sportstimulering (JIB en NISB 2001). In de praktijk blijkt het echter lastig, ook op lokaal niveau, om een goed werkend passysteem op te zetten. Met een jeugdsportpas wordt het leerlingen eenvoudiger gemaakt om kennis te maken met verschillende takken van sport. Scholen zijn in dit model afzetgebied voor de pas. Verenigingen stellen hun poorten open om de jeugd te ontvangen. Niet zelden ontstaat door de introductie van de pas een soort jeugdsportactiviteitenkalender, omdat de ene sport de andere in de tijd opvolgt.

Ad 4 Sport in de wijk: sportbuurtwerk

Een vierde categorie projecten is Sport in de wijk, waarbij de sportbuurtwerker of gemeentelijke sportconsulent zelf een voortrekkersrol speelt om sportactiviteiten in de woonomgeving te organiseren; veelal is dit in de openbare ruimte of in gymzalen, na schooltijd en in vakantieperiodes. De relaties tussen sportbuurtwerker enerzijds en sportverenigingen en scholen anderzijds zijn zwak ontwikkeld in deze categorie, omdat daar niet de eerste prioriteit naar uitgaat. Sport in de wijk heeft niet altijd een duidelijke agenda. Het is sterk aanbodgericht. Voor promotie en werving van kinderen of jongeren legt de sportbuurtwerker contact met scholen. Ook komt het voor dat de sportbuurtwerker samenwerkt met het jongerenwerk, het sociaal-cultureel werk, migrantenorganisaties of dat hij/zij zelf contacten legt met groepen jongeren in de wijk. Soms wordt ad hoc een vereniging benaderd om activiteiten te begeleiden.

De sportbuurtwerker organiseert meestal zelf de activiteiten, en trekt met een rijdende 'sportkaravaan' door de wijk. Scholen worden zo nu en dan benaderd om voor de leerlingen na schooltijd een aanbod te verzorgen. Gaat de sportbuurtwerker na verloop van tijd iets anders doen, dan vervalt het aanbod. Lange tijd was het sport-

buurtwerk een stedelijke functie. Tegenwoordig vindt sportbuurtwerk ook in middelgrote en kleine gemeenten plaats. Het sportbuurtwerk is veelvuldig pleitbezorger van meer ruimte voor sport. In achterstandswijken van dichtbebouwde steden is weinig ruimte voor sport en spel; sportbuurtwerkers maken zich daar, samen met jongeren, sterk om pleintjes en veldjes (mede) voor sportief gebruik te bestemmen. Zij betrekken daarbij bewoners en, vooral, jongeren, om mee te denken over de inrichting van openbare ruimten en de organisatie van sportactiviteiten.

De professionaliteit van sportbuurtwerk is groot. Tevens voorziet het in een leemte. De sportbuurtwerker voorziet in een aanbod op plekken waar en in tijden waarop er nauwelijks sportaanbod is. Sportbuurtwerkers worden in bijna alle gevallen beleidsmatig aangestuurd door de gemeente (Blom et al. 2007).

Het eerder genoemde programma Meedoen, in elf steden, geeft een nieuwe impuls aan het sportbuurtwerk in wijken waar veel allochtonen wonen. De gemeentelijke projectleiders in deze steden hebben middelen uit het grotestedenbeleid tot hun beschikking om in deze wijken sportactiviteiten met en voor allochtonen te organiseren. De meeste gemeenten nemen de gelegenheid te baat om contacten met allochtone zelforganisaties te leggen. Ook in de krachtwijken van het grotestedenbeleid wordt sport ingezet om de leefbaarheid te vergroten. Omdat sportverenigingen nauwelijks in deze wijken vertegenwoordigd zijn, zoeken sportbuurtwerkers met scholen naar mogelijkheden om schoolsportverenigingen of verenigingsdependencies op te richten. Hierdoor ontstaat een afgeleide van een verenigingsstructuur, zodat met name allochtone jeugd ervaring krijgt met het reilen en zeilen van een sportclub.

13.4 Effecten, drempels en stimulansen van samenwerking

Resultaten van de brede analyse

In 2005 heeft het kabinet de Tijdelijke commissie brede analyse (TCBA) ingesteld, om onderzoek te (laten) verrichten naar de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om de alliantiedoelstelling te realiseren (Voogt 2007). Welke resultaten levert de samenwerking tussen de sport- en onderwijssector nu eigenlijk op? In hoeverre en hoe is de alliantiedoelstelling haalbaar?

Onderzoek onder scholen voor basis-, voorgezet- en middelbaar beroepsonderwijs, sportverenigingen, gemeenteambtenaren sport en onderwijs, welzijnswerk, kinderopvang en ouders en leerlingen in twintig wijken, wijst uit dat het thema 'school en sport' enorm leeft bij vooral beleidsmedewerkers en, in wat mindere mate, op scholen. Dit heeft geleid tot een breed over het land uitgewaaierd projectaanbod van kennismakingslessen, sportpassen, participatieprojecten, naschools sportaanbod, beweegmanagementteams en schoolsportcoördinatoren, zoals ook al bleek uit voorgaande paragrafen. Tot zover goed nieuws. Maar ondanks deze verscheidenheid aan projecten, is het gezamenlijke school-en-sportaanbod dat hieruit voortvloeit in zijn algemeenheid vrij beperkt van omvang. Bovendien worden de meeste projecten ad hoc opgezet en uitgevoerd. Juist omdat het om projecten gaat,

wordt vaak gekozen voor één of enkele wijken, daarbinnen voor één of enkele scholen en weer daarbinnen voor enkele groepen of klassen. In beweegtijd van jongeren uitgedrukt levert de samenwerking tussen scholen en sportaanbieders daarom niet veel extra op. De jeugd sport en beweegt veruit de meeste tijd óf op school tijdens de reguliere gymles, óf bij de sportvereniging. De meerwaarde van de samenwerking tussen scholen en sportaanbieders is vooral gelegen in kwalitatieve waarden: kennismaking met meerdere takken van sport en een bredere oriëntatie op de sportcultuur bij verenigingen en andere aanbieders (Lagendijk 2006). Daarnaast is op ongeveer de helft van de scholen in het basis- en voortgezet onderwijs sprake van een naschools sportaanbod. In het basisonderwijs maakt dat aanbod bijvoorbeeld deel uit van een brede school of van sportbuurtwerk. In het voortgezet onderwijs zijn het vooral scholen met een sportactief beleid.

In het mbo zijn bewegen en sport niet opgenomen in de kwalificatiestructuur (zie hoofdstuk 10). Er blijken grote verschillen te bestaan in de aandacht voor bewegen en sport binnen mbo-instellingen en de plaats van sport en bewegen in het curriculum (niet-sportopleidingen). Grofweg zijn er twee stromingen: sportactieve mbo-instellingen en niet-sportactieve mbo-instellingen (Duijvestijn 2006).

Colleges van bestuur en directies van sportactieve mbo-instellingen zien het als hun taak om studenten ook op het vlak van bewegen en sport iets te bieden. Het gaat om een structureel sportief aanbod van ten minste anderhalf uur per week. Naast het verplichte sportieve aanbod bieden de sportactieve mbo-instellingen hun studenten (en ook personeelsleden) mogelijkheden en faciliteiten om zelf – dat wil zeggen facultatief – te sporten. Niet-sportactieve mbo-instellingen beschouwen sport en bewegen niet als expliciete taak van de instelling, maar als extraatje dat geld kost. Ruim driekwart van de sportopleidingen en ruim de helft van de niet-sportopleidingen in het mbo werkt wel eens samen met buitenschoolse partners op het gebied van bewegen en sport. Het gaat dan met name om sportverenigingen, commerciële sportaanbieders en de gemeente. In veruit de meeste gevallen heeft de samenwerking betrekking op accommodatiegebruik: (studenten van) de opleidingen kunnen dan op daluren tegen gereduceerd tarief terecht bij de samenwerkingsorganisaties (Duijvestijn 2006).

De brede analyse heeft duidelijk gemaakt dat scholen steeds meer sportactiviteiten gaan aanbieden, maar dat er per saldo maar door een beperkte groep gebruik van wordt gemaakt, laat staan dat leerlingen er regelmatig gebruik van maken. Als de beweegnorm uitgangspunt is (meer jongeren die voldoende bewegen, meer jongeren die de beweegnorm halen of benaderen), dan is het bereiken van de massa de grote uitdaging.

Geen probleemeigenaar

Samenwerken kost tijd. Scholen en sportaanbieders hebben elk hun argumenten om zich hierbij terughoudend op te stellen. Het belangrijkste argument dat scholen en sportaanbieders aanvoeren, is dat zij zich niet aangesproken voelen en zich geen probleemeigenaar beschouwen voor meer sport en bewegen door jongeren: 'Wij doen al ons uiterste best om onze primaire taken uit te voeren' (Lagendijk 2006). Die

primaire taken zijn voor het onderwijs het reguliere bewegingsonderwijs en voor sportverenigingen het organiseren van trainingen en wedstrijden voor hun leden. Schooldirecteuren stellen bijvoorbeeld: 'Dit is geen taak voor het onderwijs', 'wij hebben niet eens een vakleerkracht', 'wij krijgen al zoveel op ons dak: cultuur, waarden en normen, natuur en milieu, geweld en pesten op school, gezond eten en ga zo maar door' of simpelweg: 'wij hebben geen geld.' En verenigingsbestuurders zeggen: 'Wij hebben niet genoeg kader', 'wij hebben geen kader dat zich overdag vrij kan maken', 'het levert ons te weinig op', 'wij werven jeugdleden op onze eigen manier' of 'wij hebben een ledenstop' (Van Kalmthout en Lucassen 2005).

Scholen binnen het voortgezet onderwijs geven echter wel een positief beeld van mogelijke verbreding van hun aanbod op sportgebied. Volgens onderzoek van NISB (Nije Bijvank 2006) ziet ruim 80% van de scholen een bredere sportieve taak weggelegd voor de school. Tegelijkertijd realiseren zij zich dat de frequentie van het naschoolse aanbod nog laag is. De meeste scholen die buiten schooltijd sport- en beweegactiviteiten organiseren, doen dit gemiddeld één keer in de week (zie hoofdstuk 10).

Grote clubs, sterk kader

Er zijn ook scholen en sportaanbieders die wél met de beste bedoelingen meedoen. De onderlinge samenwerking blijft meestal beperkt tot enkele kennismakingslessen van een uur, grotendeels op school tijdens de gymles, soms ook daarbuiten in een naschools aanbod op school of bij de sportvereniging. Vooral in de grote steden kunnen enkele grote sportclubs, met professioneel kader en soms ook management, een structureel aanbod doen, in samenwerking met scholen. Dat betreft overwegend grote projecten in het voortgezet onderwijs, zoals Topscore in Amsterdam of zogeheten sportklassen – klassen op school die een structureel pakket aan extra uren naschoolse sport krijgen. Sportief ingestelde leerlingen doen hieraan mee.

Scholen in het voortgezet onderwijs die in deze projecten participeren, beschikken over vakleerkrachten die hiervoor extra uren coördinatietijd hebben gekregen, een vorm van een duale aanstelling, als voorloper van de combinatiefunctie. Grote sportverenigingen die samenwerken met scholen doen dit eerder als uiting van maatschappelijke betrokkenheid, dan met het oog op het werven van nieuwe jeugdleden. In kleine gemeenten (< 20.000 inwoners) en groeigemeenten zijn sportverenigingen over het algemeen goed in staat om jeugdleden te binden: 'de jeugd weet ons wel te vinden.' De bekendheid van verenigingen onder bewoners van dergelijke gemeenten is vaak groot. Clubs hoeven hier nauwelijks grote inspanningen te doen om nieuwe leden te vinden. Knelpunten doen zich hier eerder voor in de draagkracht en faciliteiten van verenigingen, zoals de beschikbaarheid van bestuurlijk, ondersteunend en sporttechnisch kader, en van accommodatie, dan in de ledenwerving (Lagendijk 2006). Sportverenigingen moeten over het algemeen alle zeilen bijzetten om het sporttechnisch kader voor de eigen jeugdafdeling op peil te houden. Daardoor hebben zij niet veel tijd, menskracht en ambitie om een aanbod op scholen te verzorgen. Dit is des te meer het geval omdat het de clubs, volgens hun eigen kader,

weinig oplevert, waardoor zij de noodzaak ervan ook niet inzien. Enerzijds hebben verenigingen met problemen, zoals teruglopend ledenaantal, financiële zorgen of gebrek aan kader, wel andere zaken aan hun hoofd dan samenwerking met scholen. Anderzijds voelen goed draaiende verenigingen met een bloeiende jeugdafdeling, een stabiele organisatie en een prettige clubcultuur, geen prikkel om samen te werken met scholen. Juist dit soort clubs hanteert niet zelden een ledenstop.

Kader voor school en sport

Twee van de vijf basisscholen hebben de beschikking over een vakleerkracht lichamelijke opvoeding (zie hoofdstuk 10). In het voortgezet onderwijs is dit uiteraard 100%. De vakleerkracht is onmisbaar voor het versterken van de samenwerking met de sportsector. Er zijn ook basisscholen die incidenteel sportinstructeurs met een CIOS-diploma inzetten bij LO-lessen. Deze scholen zien hun inzet als manier om de lessen LO aantrekkelijker te maken.

Zowel basisscholen als scholen voor het voortgezet onderwijs zijn kritisch over een extern aanbod van sporttrainers die namens een sportvereniging het onderwijs worden binnengehaald. Dit gebeurt dan ook altijd onder auspiciën van de vak- of groepsleerkracht, want de school blijft verantwoordelijk voor de kwaliteit en veiligheid van de lessen. Een duale aanstelling, bijvoorbeeld een vakleerkracht LO die extra uren beschikbaar heeft om met buitenschoolse partners een sportaanbod op of bij school te organiseren, biedt hiervoor goede mogelijkheden. Het draagvlak voor duale aanstellingen op scholen – of combinatiefuncties, zoals deze nu genoemd worden – is wisselend: sommige scholen zien er wel wat in, andere vinden dat de school hier niet het voortouw in dient te nemen. Scholen in het voortgezet onderwijs staan positiever tegenover combinatiefuncties dan basisscholen.

Commerciële sportaanbieders

Commerciële sportaanbieders blijken een interessant aanbod te hebben voor het voortgezet onderwijs en, in mindere mate, voor het basisonderwijs. Dit segment bestaat uit sportscholen en fitnesscentra en exploitanten van klimhallen, watersportcentra, tennishallen, squashbanen en skischolen. Vakleerkrachten hebben over het algemeen goede ervaringen met sportinstructeurs in het commerciële segment. Leerlingen voelen zich aangetrokken tot deze vaak niet-alledaagse sportactiviteiten.

Opvallend is dat gemeenten vaak nauwelijks zicht hebben op dit commerciële aanbod, terwijl het marktaandeel in de sportsector ervan de laatste twintig jaar aantrekkelijk is gegroeid (zie hoofdstuk 7). Bovendien bereiken deze aanbieders doelgroepen waaraan gemeenten prioriteit toekennen in het kader van sportstimulering, zoals allochtonen, ouderen en vrouwen.

Sportbuurtwerk

Sportbuurtwerkers zijn vooral actief met een naschools sportaanbod in achterstandswijken van grote en middelgrote gemeenten. Dit aanbod is weliswaar in veel gevallen structureel en heeft een goed kwaliteitsniveau, maar kent een behoorlijk

verloop in deelname van leerlingen en jongeren uit de wijk. Bovendien is er sprake van een leeftijdsgrens van 16 of 18 jaar, zodat jongeren die deze leeftijd bereikt hebben vervolgens zelf hun weg moeten vinden.

Accommodatie

Accommodaties zijn volgens gemeenten en scholen niet het belangrijkste knelpunt bij het verbeteren van de sportinfrastructuur rond school en sport. Met name leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs en sportverenigingen hebben klachten en wensen op accommodatiegebied (Voogt 2007).

Goed geoutilleerde en gesitueerde accommodaties kunnen veel ergernissen voorkomen. Het zijn juist de verenigingen met bloeiende jeugdafdelingen die met ruimtetekort kampen. Slechts een kwart van de basisscholen heeft de beschikking over een gymlokaal direct bij de school. Dit heeft tot gevolg dat de school vaak moet uitwijken naar een gymlokaal of sporthal in de omgeving. De verplaatsingstijd gaat ten koste van de lessen lichamelijke opvoeding.

Voorals kinderen en jongeren hechten veel waarde aan goede openbaar toegankelijke sportfaciliteiten in de wijk. In stedelijke wijken ontbreekt echter vaak ruimte voor informele sport. De voorkeur gaat algemeen uit naar voetbal- en basketbalveldjes. Die zouden volgens de leerlingen en onderwijzers gesitueerd moeten zijn bij basisscholen. Ook de schoolpleinen bieden kansen om het sportgebruik te vergroten. Een kleine minderheid van de scholen heeft het schoolplein sportief ingericht (baskets, doeltjes, panna-kooitjes, sportveldbelijningen en netten).

Daarnaast levert het deelgebruik van accommodaties van sportverenigingen door scholen knelpunten op. Hoewel scholen hier wel degelijk behoefte aan blijken te hebben, wordt dit medegebruik beperkt door de hoogte van de gemeentelijke tarieven. Werd voorheen het gebruik van sportvelden door OCW gefinancierd, tegenwoordig moeten de scholen deze kosten zelf opbrengen.

Er is lang niet altijd sprake van integrale planning van bouw en gebruik van voorzieningen voor sport en bewegingsonderwijs. Gemeenten blijken in de praktijk ad hoc te opereren bij nieuwbouw van onderwijsgebouwen. Hierdoor komt het nog vaak voor dat er standaardgymnastieklokalen gebouwd worden, zonder dat de wensen van zaalsportclubs in de wijk worden meegewogen in het programma van eisen. Daarnaast is er in de onderwijshuisvesting onvoldoende aandacht voor de onderlinge afstemming van scholen die gelijktijdig renovatie- of nieuwbouwplannen maken. Zo bestaat in de wijken in middelgrote en grote gemeenten de mogelijkheid om te kiezen voor één sporthal in plaats van twee standaardgymnastieklokalen. Die mogelijkheid wordt doorgaans niet benut, wat achteraf wordt betreurd door zowel zaalsportverenigingen als scholen.

Een positieve ontwikkeling die juist de gebruikswaarde van gebouwen wil bevorderen, is het landelijk pleidooi voor multifunctionele accommodaties voor sport en onderwijs, van de Alliantie school & sport. Dit heeft onder andere geresulteerd in een handboek waarin 29 multifunctionele accommodaties staan beschreven (Alliantie school & sport en VSG 2007). De Koninklijke Vereniging voor Leraren Lichamelijke

Opvoeding (KVLO) heeft erop gewezen dat multifunctionaliteit en een fraai architectonisch ontwerp nog geen garanties vormen voor doelmatig en passend gebruik door scholen en sportverenigingen. Bij het ontwerp en de bouw van (brede-)scholencomplexen blijkt het regelmatig voor te komen dat expertise vanuit de sportaccommodatiesector en het bewegingsonderwijs niet voldoende is aangewend, zodat de gebruikskwaliteit uiteindelijk achterblijft bij de verwachtingen. Dit heeft ertoe geleid dat NOC*NSF, KVLO, ISA Sport, de bouwwereld en toestelfabrikanten nieuwe normen hebben opgesteld, met een specifiek programma van eisen voor sportzalen die ook geschikt zijn voor onderwijsdoeleinden (Van den Brink 2008).

Continuïteit

Landelijk hebben naschoolse activiteiten veelal een wankel basis, tenzij er sprake is van een structureel gemeentelijk beleid hiervoor of wanneer deze activiteiten zijn ingebed in een brede school of een school met sportprofiel. Is dit laatste niet het geval, dan hangt de continuïteit van het sportaanbod af van het enthousiasme van een vakleerkracht en de betrokkenheid van het verenigingskader of particuliere sportinstructeurs. In de regel is het aanbod dat voortvloeit uit samenwerking tussen school en sport niet meer dan vijf lessen of activiteiten per groep/klas per jaar.

13.5 Samenvatting

In de afgelopen twintig jaar is de samenwerking tussen sportaanbieders en scholen ontegenzeggelijk toegenomen. Gemeenten en rijksoverheid hebben hierin een sleutelrol gespeeld, doordat landelijke impulsen en projecten – zoals JIB, de Breedtesport- en BOS-impuls, de Alliantie school & sport, de impuls voor brede scholen, sport en cultuur en Meedoen – deze samenwerking hebben gefaciliteerd. Maar subsidie en faciliteiten alleen vormen nog geen verklaring voor deze samenwerking. Die moet gezocht worden in de vermaatschappelijking van het onderwijs én de sport, waarvan het einde nog niet in zicht lijkt. Scholen zijn meer geworden dan gebouwen waarin docenten lesgeven aan leerlingen. Scholen staan vandaag de dag veel nadrukkelijker in de wijk en in het leven van alledag, en bieden ook activiteiten aan buiten de reguliere schooltijden. Sport en bewegen genereren juist in dat kader om verschillende redenen een meerwaarde: kinderen en jongeren beleven er plezier aan, het is gezond en het bevordert de competenties van leerlingen. Daarnaast helpt structureel sportaanbod rond de school sluitende dagarrangementen te creëren.

De vermaatschappelijking van sport komt tot uitdrukking in de verschillende modellen die onderscheiden kunnen worden bij de samenwerking tussen de sport- en onderwijssectoren. Bewegingmanagement, buurtsport voor specifieke groepen, sportpakketten op school en sport in de wijk laten in uiteenlopende varianten zien dat sportaanbieders (verenigingen, sportinstructeurs, sportbuurtwerkers) leerlingen of jongeren in de wijk of op school opzoeken, kennis laten maken met sport en toeleiden naar een structureel aanbod. Terwijl het bewegingsonderwijs en de georganiseerde sport verschillende doelstellingen hebben, vinden zij elkaar bij kennis-

makingsactiviteiten voor de leerlingen tijdens de gymles. Daar ligt een belangrijke meerwaarde van samenwerking tussen de sport en het onderwijs. Daarnaast zijn er steeds meer (sportactieve) scholen die een structureel sportaanbod organiseren buiten schooltijd, zo dicht mogelijk bij school. Langzamerhand is op verschillende locaties in Nederland het sportcampusmodel werkelijkheid geworden. Deze beperken zich vooralsnog tot de voorhoede van de zogeheten LOOT-scholen (zie hoofdstuk 10) en enkele sportactieve scholen in het voortgezet onderwijs.

Ondanks het brede pakket van projecten en samenwerkingsverbanden tussen school en sport, is het effect van deze projecten, uitgedrukt in beweegtijd van leerlingen, zeer beperkt. Zeker wanneer we die beweegtijd afzetten tegen het sport- en beweeggedrag van de jeugd tijdens de gymles, buiten op straat of bij de sportclub. Het is echter de vraag of dat problematisch is. Als samenwerking tussen onderwijs en sport tot doel heeft de jeugd te interesseren voor sport, kennis te laten nemen van verschillende takken van sport en te introduceren bij een sportaanbieder, dan is die beperkte omvang goed verdedigbaar. Indien het doel van de samenwerking meer ligt in het creëren van nieuw, aanvullend sportaanbod voor inactieven of extra aanbod voor actieve leerlingen, dan zijn de beperkte omvang en het ad-hockarakter van het school-en-sportaanbod teleurstellend.

Tegelijkertijd doen zich echter positieve ontwikkelingen voor, die zowel de sportwereld en de onderwijssector als de samenwerking tussen beide ten goede komen. Zo voorziet de impuls voor brede scholen, sport en cultuur in een grote lokale behoefte aan combinatiefunctionarissen die zowel in de georganiseerde sport als op school werkzaam zijn. Met het programma Meedoen investeert de rijksoverheid fors in de kwaliteit van 550 sportverenigingen in de grote steden, opdat zij goed in staat zijn meer allochtone kinderen en jongeren in hun gelederen op te nemen. Steeds meer sportverenigingen zijn zich bewust van een maatschappelijke taak die zij kunnen vervullen voor hun omgeving, de buurt, de stad en specifieke groepen daarbinnen. Zo werken ongeveer vijftig verenigingen en sportscholen samen met jeugdzorginstellingen. Ook het Nederlands actieplan sport en bewegen draagt bij aan het versterken van lokale allianties.

De infrastructuur blijft hier niet bij achter. In steeds meer gemeenten komen multifunctionele accommodaties voor sport, onderwijs, zorg en welzijn. Gemeenten hebben tot taak om al deze initiatieven en regelingen goed op elkaar af te stemmen. In enkele grote steden heeft dit geleid tot het formeren van afdelingen waarin verenigingsondersteuners, sportconsulenten, combinatiefunctionarissen en andere hands-on professionals op het snijvlak van sport, onderwijs, zorg en welzijn zijn ondergebracht. Ook dit is een goede ontwikkeling: bij de steeds grotere verspreiding van lokale samenwerkingsverbanden neemt ook de behoefte aan lokale, gemeentelijke regie toe. Lokale samenwerking bij sportstimulering strekt zich ook steeds verder uit, richting welzijn, gezondheidszorg, jeugdzorg en integratie. De doelen die met die samenwerking beoogd worden, dienen steeds expliciet gemaakt te worden, evenals de verwachte resultaten.

Geconcludeerd kan worden dat er in de maatschappij een grote belangstelling is voor projecten op het snijvlak van onderwijs en sport. Dat heeft geleid tot een groot scala aan projecten en samenwerkingsverbanden. De samenwerking tussen school en sport is in deze zin positief te noemen. Maar het effect van school-en-sportprojecten op het beweeggedrag van de jeugd is daarmee nog niet aangetoond. Bovendien zien de samenwerkende partijen, bijvoorbeeld scholen en sportverenigingen, zelf niet altijd het nut van de samenwerking in of ervaren zij te veel drempels bij de uitvoering (geen tijd, geen vrijwilligers, enz.). In hoeverre de samenwerking tussen school en sport op de lange termijn positief kan worden genoemd en in hoeverre de jeugdsport hierdoor zal worden gestimuleerd, zal de tijd moeten uitwijzen.

Noot

- 1 Samenwerking tussen sportverenigingen onderling, tussen sportverenigingen en welzijnsinstellingen, tussen sportverenigingen en sportbonden, of tussen sportverenigingen en commerciële sportaanbieders vormt niet primair het onderwerp van analyse in dit hoofdstuk. Alleen daar waar dat relevant is voor het stimuleren van jeugdsport, komen deze vormen van samenwerking aan de orde.

Literatuur

- Alliantie school & sport en VSG (2007). *Handboek multifunctionele accommodaties voor sport en onderwijs. Inspireren, realiseren en innoveren*. Oosterbeek: Alliantie school & sport en Vereniging Sport en Gemeenten.
- Blom, Stella, Maartje Delnoij en Eric Lagendijk (2007). *BOS uit de startblokken 2007. Resultaten tweede meetjaar 2007*. Amsterdam: DSP-groep.
- Brink, C. van den (2008). *Nieuwe vormen voor multifunctionele sportaccommodaties*. In: *Sportaccom*, jg. 21, nr. 2, p. 29-31.
- Duijvestijn, Paul en Eric Lagendijk (2004). *Beweegmanagement: de methodiek. Leidraad voor beleid, organisatie en uitvoering van activiteiten in het kader van BOS*. Amsterdam: DSP-groep.
- Duijvestijn, Paul (2006). *De plek van bewegen en sport in het mbo. Onderzoek in opdracht van de ministeries van OCW en VWS*. Amsterdam: DSP-groep.
- Duijvestijn, Paul (2007). *Naar effectieve lokale samenwerking 'sport en jeugd'. Handreiking met stappenplan, tips en voorbeelden*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hagen, Jan (2007). *Vooruitgang voor bewegen. Leren van de praktijk voor opschalen van sportactiviteiten na school*. Amersfoort: Lysias Advies.
- JIB, Jeugd in Beweging, en NISB (2001). *Beleidsvisie school & sport*. Arnhem: JIB.
- Kalmthout, Janine van en Jo Lucassen (2005). *Verenigingsmonitor 2004. De stand van zaken in de sportvereniging*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout, Janine van, en Jo Lucassen (2008). *Verenigingsmonitor 2007*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- KVLO (1995). *Schoolsport*. In: *Lichamelijke Opvoeding*, jg. 83, nr. 7 (themanummer).
- Lagendijk, Eric (2003). *Door de bomen het BOS. Inventarisatie en analyse van lokale projecten op het gebied van buurt, onderwijs en sport*. Amsterdam: DSP-groep.
- Lagendijk, Eric en Paul Duijvestijn (2004). *Evaluatie beweegmanagement*. Amsterdam: DSP-groep.
- Lagendijk, Eric (2006). *'School en sport' samen werken. Rapportage van de kwalitatieve analyse in het kader van de Brede analyse 'School en sport samen sterker'*. Amsterdam: DSP-groep.
- MO-groep (2008). *Sportzorg krant*, juni 2008.
- Mooij, Chris e.a. (1998). *Sportoriëntatie en -keuze*. Enschede: SLO/JIB.
- Nije Bijvank, Nienke (2006). *Sportieve verbreding in het voortgezet onderwijs. Resultaten enquête (locatie)directeuren en vakdocenten lichamelijke opvoeding*. Bennekom: NISB.
- NISB (2004). *Sportbuurtwerk, iets voor elke gemeente*. Bennekom: NISB.
- NOC*NSF (1995). *Actieplan lichamelijke opvoeding en sport. Een bijdrage aan de discussie*. Arnhem: NOC*NSF.
- NOC*NSF en OCW (2005). *Alliantie School & sport samen sterker*. Den Haag / Arnhem: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap / NOC*NSF.
- Steenbergen Kennispraktijk (2008). *3-meting lokale implementatie van beweegmanagement. Inzicht in locaties beweegmanagement*. Bennekom: NISB.
- Stegeman, Harry (2005). *Naar elke dag sport en bewegen op school. Vraagstelling voor een brede analyse*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Voogt, Janna (2007). *Tijdelijke commissie brede analyse. Eindrapport, maart 2007*. Enschede: TCBA/ SLO.
- VWS (2005). *Tijd voor sport*. Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport